

ICT, ouderen en zorg: het nieuwe normaal of een onmisbare uitbreiding.

Digitale middelen, diensten en toepassingen maken in toenemende mate deel uit van ons dagelijks leven en worden daardoor steeds belangrijker. Dat speelt ook bij de zorg voor en rond ouderen waarbij Informatie- en Communicatietechnologie (ICT) toepassingen bieden die zelfstandigheid en zelfredzaamheid zouden kunnen versterken.

In een viertal rapporten, te weten het Pact voor de Ouderenzorg¹, het Programma Langer thuis ² het advies van de commissie 'Toekomst zorg thuiswonende ouderen'³ en het rapport van de Raad Volksgezondheid en Samenleving (RVS) "Zorg op afstand dichterbij"⁴ wordt, naast goede zorg en ondersteuning thuis, het belang benadrukt van e-Health, ondersteunende digitale hulpmiddelen en het ontsluiten van medische gegevens (Elektronisch patientendossier, Persoonlijke gezondheidsomgeving).

In het verloop van de coronacrisis is op veel plaatsen de draad van de fysieke zorg weer opgepakt. De vraag van de RVS is of zinvol gebleken ontwikkelingen op het gebied van digitale zorg bij het weer bieden van fysieke zorg zullen worden gecontinueerd. Worden opgedane ervaringen meegenomen bij vernieuwen van zorgpraktijken?

Hoe dan ook, ICT ontwikkelingen binnen de zorg gaan snel en de kans bestaat dat een deel van de ouderen de ontwikkelingen niet kunnen bijbenen en zal afhaken, terwijl de maatschappelijke ontwikkelingen juist verlangen dat ouderen aangesloten blijven. Onderstaand wordt in dit artikel globaal ingegaan op wat bekend is van gebruik van digitale middelen door ouderen, de invloed van de corona op het gebruik daarvan, een blik in de toekomst en het belang van de betrokkenheid van ouderen bij toekomstige ontwikkelingen.

Wat weten wij van het gebruik van digitale middelen bij ouderen?

De gegevens van de LASA studie (Longitudinal Aging Study Amsterdam)⁵ onder ouderen van 55-85 jaar laten zien dat, alhoewel ouderen niet zijn opgegroeid met computers en mobiele telefoons, ruim 83% van de ouderen in de periode 2015/2016 een pc heeft ruim 86% een mobiele telefoon. Mensen die geen pc of mobiele telefoon gebruiken zo blijkt, zijn ouder (een van de belangrijkste voorspellers), lager opgeleid, hebben vaak geen partner, een klein sociaal netwerk, hebben meer ziektes en beperkingen, meer depressieve- en eenzaamheidssymptomen en hebben slechtere cognitieve functies.

De meeste mensen gebruiken internet om allerlei informatie op te zoeken (surfen), om contact met anderen te onderhouden en om bankzaken te regelen. Internetgebruik is het

¹ Pact voor de Ouderenzorg, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/03/08/pact-voor-de-ouderenzorg>

² Programma Langer Thuis, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/06/15/programma-langer-thuis>

³ Oud en Zelfstandig in 2030, Aangepast REIS advies, VWS, 30 juni 2020

⁴ Raad voor Volksgezondheid & Samenleving:

<https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2020/08/27/zorg-op-afstand-dichterbij>

⁵ LASA, VuMC, <https://www.lasa-vu.nl/publications/publications.htm>

hoogst onder mensen zonder fysieke en mentale beperkingen (ongeveer 84%) en het laagst onder mensen met al langer bestaande beperkingen (ongeveer 67%).

Een belangrijke bevinding is dat maar weinig mensen mensen die al het internet gebruikten stoppen met internetgebruik als zij beperkingen hebben of krijgen.

Digitale zorg tijdens de coronacrisis.

De aandacht voor digitale zorg is de afgelopen maanden sterk gestegen en er zijn verschillende projecten gestart om aanbieders van zorg te helpen continuïteit van zorgverlening te kunnen realiseren. De praktijk leert dat onderzoek bij 1000 huisartsenpraktijken verricht door het NIVEL, 60% vaker telefonische consulten is gaan doen en dat beeldbellen 70% intensiever werd toegepast, terwijl dat voorheen nauwelijks gebruikt werd. Medisch-specialistische zorg laat een vergelijkbaar beeld zien. In de GGZ heeft de helft digitaal alternatieve hulp gehad, doorgaans in de vorm van (beeld)bellen. Ook telebegeleiding heeft een vlucht genomen (zelfmetingen, online herhaalrecepten aanvragen, etc.). Het gebruik van landelijke platform thuisarts.nl is gestegen tot 200.000 bezoekers per dag. Zelfs in de langdurige zorg en het sociaal domein zijn nieuwe vormen van digitale zorg ontstaan. Bijvoorbeeld vormen van digitale dagbesteding, digitale indicatiestelling en laagdrempelige online ondersteuning.

ICT in zorg en welzijn een groeimarkt.

In Nederland leven steeds meer ouderen. Nu al zijn er meer dan 1,4 miljoen 75 plussers, maar in 2040 naar verwachting 2,6 miljoen. Het benadrukt het belang van technologie in zorg en welzijn.

Het lijkt haast onvoorstelbaar dat de geschiedenis van het internet in Nederland in 1982 begon en dat na de invoering van world wide web (www) in 1991 het mogelijk werd om tekst en figuren via het internet over te brengen. Nu is technologie overal en raakt alle aspecten van het dagelijks leven. In de thuisomgeving regelen en beveiligen smart home systemen de thuisomgeving. Sensorsystemen kunnen lichaamsfuncties en beweging monitoren en alarmeren om zo nodig hulp en zorg in te roepen. Smartphone apps en videosystemen laten ouderen op afstand communiceren met zorgprofessionals. En in de nabije toekomst liggen nog onvermoede andere toepassingen. Kortom er is al veel, en er volgt nog meer dat menselijke zorgverlening kan ondersteunen.

Technologieën zullen zich steeds blijven vernieuwen. Dat betekent voor een groep ouderen dat het niet (meer) zal lukken om hier mee om te gaan. Dat kan door cognitieve en/of fysieke beperkingen, psychische problematiek, laaggeletterdheid, een migratie achtergrond of het wegvallen van een steunend sociaal netwerk.

De snelheid voor allerlei toepassingen wordt echter niet alleen bepaald door de techniek maar door het acceptatieniveau van de mens. Dat betekent dat zorg en ondersteuning in een snel veranderde zorgwereld voor iedereen gewaarborgd moet zijn.

Belang van de rol en de betrokkenheid van ouderen bij toekomstige ontwikkelingen.

Ouderen en seniorenorganisaties kunnen een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van digitalisering en eHealth toepassingen in de zin van deelname aan testpanels, gebruikersgroepen en in hun positie om overheidsbeleid te beïnvloeden.

Of technologie in de meest praktische zin zijn weg vindt in zorg en welzijn, wordt niet of slechts voor een klein deel bepaald door de vernieuwde toepassing op zich. Bepalend is of deze zijn weg vindt naar de 'gemiddelde' gebruiker. Dan blijkt dat veel toepassingen weinig rekening houden met wie de toekomstige gebruikers zijn en welke eisen en voorkeuren zij hebben. Technologie in de zorg wordt gekenmerkt door veel losse apps en apparaten. Afstemming tussen verschillende technologieën ontbreekt nog vaak en zijn moeilijk hanteerbaar, laat staan overzichtelijk. Voorts moeten toepassingen inpasbaar zijn in bestaande zorgprocessen. Hier spelen senioren en seniorenorganisaties een belangrijke rol.

Juli 2020 heeft de Raad van Ouderen (zie *Website Beter Oud, muisklik ->voor Ouderen->Raad van Ouderen-> advies over ICT in zorg en welzijn*) een advies uitgebracht aan de minister van VWS.

De Raad doet in haar advies een 8-tal aanbevelingen, kort samengevat over het benutten van eventuele revenuen door digitalisering voor meer handen aan het bed of aan huis en tot meer menselijk contact; het waarborgen van zorg en ondersteuning voor ouderen die geen gebruik kunnen maken van ICT voorzieningen; het rekening houden met de persoonlijke behoeften van gebruikers, ondersteuning op maat bij gebruik van ICT toepassingen; voorzieningen aanpasbaar aan de individuele behoeften en eventuele beperkingen van de gebruiker; het inbouwen van keuzemogelijkheden in applicaties zodat zoveel mogelijk eigen regie gevoerd kan worden; deugdelijke beveiliging en uitleg daarover en het voorkomen van verwaarlozing van menselijk contact door ICT-hulpmiddelen. Voorts worden nog een aantal randvoorwaarden beschreven ter bescherming van gezondheidsgegevens en het eigenaarschap van die gegevens.

Samenvattend:

ICT technologie is voor zorg en welzijn waardevol en van toenemend belang. De ontwikkelingen gaan snel met direct om de hoek nog onvermoede mogelijkheden. Technologie die menselijke zorg kan ondersteunen, maar niet in de plaats mag komen voor menselijk contact. Technologie die rekening houdt met de wensen en behoeften van mensen en waarbij de lessen van opgedane ervaringen worden meegenomen bij het vernieuwen van zorgpraktijken.

Wim Frankenmolen,
lid commissie Zorg, Welzijn en Wonen.